

Gamla jul seder i min hembygd.

Med min hembygd innefattar jag Källaryds socken, vilken är belägen vid sjön Mjätmarsens norra ström i Särke.

Julen har i alla tider varit en tid för fester och nyttandet av mat och dryckesvaror. Julfirandet kan spåras så långt tillbaka i tiden som till våra förfäder vikingarna och kanske ännu längre. De kallade icke högtiden för jul utan för midvinterfesten. Då såväl som nu var det en helig högtid, dock icke i samma bemärkelse. En del av de hedniska ceremonierna hava levat kvar ända till vår tid. Jag tänkte i det följande beskriva julen i min hembygd för c:a 70 år sedan, som det har berättats mig av gamla.

Två till tre veckor före jul börjades julstöket. Det bruggades, bakades, slaktades o. s. v. Älet bruggades av horn- och råg malt, det senare var till för att göra vörten röt.

Bröd bakades av stälsiktat rågmjöl och formades till runda, tjocka kakor med hål i mitten.

Julaftonsmiddagen äto ölsupa (ölsoppa). På senare tider läryade man mest dynning i grytan, som fortfarande är brukligt. Man brukas även att giva fåglarnas nödeskärmer till jul vilket icke förekom i äldre tider. Julaftonen äto såväl färr som nu gröt och lutfisk. Man förekommer vis till gröt, men i äldre tider brukades vete- och potatismjöl. Bröten koktes tjock och äto med mjölk och ärrupa. [Någon julgran eller julstäng fanns icke i äldre tider och inga julklappar. Julstäng har icke funnits någon gång. Julklappar och julgran hava tillkommit för c:a 20 år sedan och då brukades det endast på de större gårdarna. Julklappesutdelningen tillgick så, att den äldsta i huset tog på sig en ut- och invänd präb och delade ut julklapparna till de barn, som varit snälla under året. Alla finger

a julklapparna och hade då vanligtvis icke gjort sig förtjanta av
misshandlet av dem.] Julmorgonen skulle i äldre tider alla i
huset upps i tid. Klokan 4 väcktes hela huset, pigorna
gingo först och ställde ett brinnande ljus i varje fönster. Var
det en rik bonde, som bodde i huset, så stod det två ljus
i varje fönster. Så gick var och en att sköta sitt, mor till
kåket, pigorna till ladugården, drängarna till stallet och
far såg om glöggan. När feukosten var agnirat, vilken be-
stod av grynkarv och blodkarv, far man till kyrkan. De,
som hade häst och stode norr försedda med bloss, vilka
vid framkomsten kastades på kyrkvallen och bildade
ett hål. Blådnäla på de kyrkfärande var en färskminnsnål,
korta byxor och stövlar. Efter guds tjänsten far man hem.
Under hemvägen började den valiga käppläsningen efter
första platsen i kyrkfolket. Ofta hade huskarna strax
innan de farv från kyrkan, givit hästen ett kvarter
brännvin så att denne skulle bliva eldig och sålunda
få hastigare takt av vanligt. Då man kom hem efter

4. Harkfärden, togs den glögg, som får gjort i ordning på
morgonen. Till juldagsmiddagen äts brunn böror och fläsk
med senap. Bruna böror odlades på gårdarna. Juldags-
kvällen äts gröt och mjölk. Söndag jul var den he-
lige Staffans dag. Hansminne firades på så sätt, att
många manliga ungdomar ging från gård till gård med
stjärnan och sjöng. En av dem var judas, som var klädd
i en vit skjorta, de andra var klädda enligt den
tidens bruk. Vid framkomsten till en gård började de
skramla med en fårskälla för att göra sig observerade
av husfolket. När dessa var samlade började de
sjunga: "Gode morgon, gode morgon. Vi önskar eder alla,
både fäder och moder, en fridfull jul och ett gott nytt
år". Sedan sjöngs en del sånger, som gått ur traditionerna
och mimerna. Då står "judas" fram med premingsböror,
under det hans stallebröder sjöng: "Vi ha en och en
judas", som bär våran penn; vi ha slantar i sin
penn och brännvin i sin mun". Därmed av griser, som

sluktades till jul, som stoffen och hans drängars barn.

När man åt gott, rimmade man till den. Exempel på gamla rim har jag fått och återges den ordagrant. "Jag rimmar för de bönder sju, som ha en bukken för sin gud och röven för en spelerman sådant rim gi också an." "Jag tar i fatet, du får ta i taket."

Under julhelgen fäskom en del lekar såsom blind-bock, låna eld, slå Nisse med en klubba. Den senare leken var en ringlek och tillgick så, att de slozr tillsammans med händerna och stampade med fötterna, kappade ryggs och slozoändan i golvet. Alla utförde rörelsen på en gång.

De följande tomtehistorierna äro berättade av en 20 åring. Han berättade dem för mig, som de berättats för honom. De platser, som äro omnämnda, hade han varit på och kände väl till dem.

Nedan jag var hos en bonde som dräng i Almby skulle jag några dagar före jul in till staden ett ärende och ligga där över nätter. När jag kom till vägen, som leder syss

6.
till Lundby i samma vecka, där jag som vanligt uppgjick till några drycksbröder. Vi brukade nämligen tala om för varandra, när vi foro till staden. Men halvvägst kommen till gården, mötte jag en av mina bekanta från gården. När vi så ställt och resonerat en stund, så kom han att nämna något om troll och dötat. Jag var naturligtvis tvärt emot hans åsikter om att sådant finnes. Han bad mig höra upp till gården, och själv satte han sig upp bredvid mig. "Nu skall du med egna öron få höra, om inte det finnes tomtar, och sålunda får du allt lov att ge mig rätt i mina påståenden", sade han. Innan vi kommit till drängstugan, som var målet för min uppgång till gården i förbifarten, måste vi passera invid en löze med otvåkad sad. Här knuffade han på mig och visade: "Hör du, huru tomtarna hålla på och trötta." Nu hörde jag med egna öron, huru tomtarna med sina slager slager emot lözabret. Vi stannade hästen och skulle gå in. Men med det samma hästen stannade, blev allting tyst och stilla

I Stastorp i Närke tycks ha tjänat en dräng för många år sedan. Han stod ute på vedbocken och högg ved en kall vinterkväll. Mörkret hade ej lagt sitt tunga täcke över jorden ännu, utan dagens röda ljus skönjdes något. Då kom en 'lisse' fram till honom. Drängen hade sett honom ofta och även erhållit mycken hjälp av honom. Pisse räckte drängen en vante med bän om att han skulle taga den på sig, för han kunde möjligen förfrys hand, som han kall i ytan. Drängen avstod med hån anbudet och sade, att det vare strunt till karl, som ej kunde vara utan beklädnad på händerna, när han högg ved. Men dessa ord hade han ej skulld uttalat. För 'lisse' blev ond och tänkte i sitt stilla sinne, att han skulle hämnas på drängen, som trodde sig förstå och kunna allt. Pisse mumlade därför några hemliga verser, och så i ett var drängens hand förfusen. Drängen rökte på

alla vis att få tillbaka frostén. Men tomtén hade läst sin magiska formel allt för väl, för att någon mänsklig närbe skulle vara i stånd att återkalla livet i handen".

Ossald Höglund
Göteborg
(Örebro län) Hilingska